

SARIZ'DA İSKÂN VE NÜFUS (1865-1945)

Araş. Gör. Aziz ALTI*

Öz

Sarız, Osmanlı Devleti'nden önce Maraş ve çevresinde hüküm sürmüş olan Dulkadiroğulları Beyliğinin sınırları içerisinde yer alıyordu. Osmanlı Devleti'nin bu bölgeyi ele geçirmesinden sonra çeşitli aşiretler bugünkü Sarız ve çevresini yaylak olarak kullanmışlardır. 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti, Avşarları Sarız'a iskân ettirerek düzen ve asayışı sağlamaya çalışmıştır. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti, Kocgiri kazasından Sarız'a yerleşmek isteyen Kürt hanelere karşı çıksa da bu göçe engel olamamıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı esnasında Erzurum muhacirlerinin de Sarız'a göçmesiyle bölge Avşar, Muhacir, Çerkez ve Kürtlerin yaşadığı bir alan hâline gelmiştir. Yapılan bu göçler neticesinde ve doğal nüfus artışı sonucunda 1946'ya gelindiğinde Sarız, 16.145 nüfuslu bir ilçe hâline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sarız, Osmanlı Devleti, Nüfus, İskân

SETTLING AND POPULATION IN SARIZ (1865-1945)

Abstract

Sariz before Ottoman Empire was in the borders of Dulkadiroğullari principality who was governing Maras provience and surroundings. After invasion of Ottaman Empire, different tribes was using Sariz as a high plateau living area. In the second half of 19th century, Ottoman Empire placed Avsars in Sariz to have regularity control and public order. Beside this, Ottoman Empire was not able to resist against the migration of Kurdish family's from town of Kocgiri to Sariz. Also with migrants from Erzurum migrating to Sariz during the war between Ottoman and Russia in the years of 1877-1878, Sariz had become settlement for Avsars, Migrants, Circassians and Kurds. As a result of these migrations and natural population increase, by 1946 Sariz had become a town with a population of 16.145.

Key words: Sariz, Ottoman Empire, Population, Settlement

---

* Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, azizalti@erciyes.edu.tr

1. Giriş

1946'dan itibaren Kayseri'ye bağlı bir ilçe olarak idari statüde yer alan Sarız, bünyesinde barındırdığı 42 köy ile kozmopolit bir yapıya sahiptir. Etnik olarak Türk, Kürt, Çerkez, itikâdî boyutta ise Sünnî ve Alevilerin yer aldığı bir sahadır. Bu durum farklı unsurları bünyesinde barındırması sebebiyle Sarız'ı mühim bir coğrafya olarak karşımıza çıkarmaktadır. Bu çok kültürlülüğün temeli 19. yüzyıl Osmanlı'sında atılmıştır. 18. Yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın ilk yıllarında çeşitli aşiretler bu bölgeye yerleşmeye başlamıştır. Özellikle Fırka-i Islahiye'nin iskân alanındaki faaliyetleri ve 19. Yüzyılın ikinci yarısında Koçgiri kazasındaki Kürt aşiretinin Sarız'a yerleşmesi sonucunda bugünkü Sarız'ın iskeleti oluşmuştur. Fırka-i Islahiye'nin çalışmaları sonucunda konar-göçer bir zümre olan Avşarlar yerleşik hayata geçirilmiştir. Buna karşı Osmanlı Devleti, mevcut durumuyla yerleşik bir yaşam süren Koçgiri kazasındaki Kürtlerin Sarız'a göç etmesine mani olmaya çalışmıştır. Bu durum devletin hâlihazırda düzenini bozmak istememesinden kaynaklanmaktadır. 19. yüzyılın son çeyreğinde Sarız'a yerleşen diğer bir gurup ise 93 Harbi (1877-78 Osmanlı-Rus savaşı) sırasında Erzurum-Kars taraflarından gelen muhacirlerdir.

Sarız, bünyesinde barındırdığı unsurlarla birlikte stratejik konumuyla da önemli bir yer tutmaktadır. Sarız, Osmanlı döneminde Sivas, Maraş ve Kayseri üçgeninde yer almaktaydı. Bundan dolayıdır ki Sarız, birçok yere ilhak edilmek istenilmiştir. Bununla birlikte Sarız, 1915 yılında Halep'e gönderilmek üzere tehcire tabi tutulan Bünyan'daki Ermenilerin durağı olmuştur.¹

Osmanlı ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Sarız nahiye konumundadır. Sarız, gerçekleşen göçler ve doğal nüfus artışı sonucunda 1945'lere gelindiğinde 16.145 nüfusa sahip önemli bir merkez konumuna gelmiştir. Sarız, 1946 yılında ise Pınarbaşı'dan ayrılarak ilçe olmuştur.

2. Sarız Tarihi ve Sarız'ın İdari Taksimatta Yeri

Tarihi çok eski zamanlara kadar uzanan Sarız'a, Osmanlılardan önce Dulkadiroğulları Beyliği hâkimdi. I. Selim'in 1514 Çaldıran zaferi dönüşünde Dulkadiroğullarının üzerine yürüyüp, 1515 Turnadağ savaşıyla bu beyliğe son vermesiyle Sarız, Osmanlı sınırları içerisine dâhil edilmiştir. Günümüzdeki Sarız ilçesi ve çevresini oluşturan bölge 16. yüzyıldaki kayıtlarda Elbistan Kazasının Hurman Nahiyesine bağlı olarak kaydedilmiştir.² Daha sonraki dönemde ise Sarız, 1861 yılında teşkil edilen Aziziye³ kazasına bağlı nahiye konumundadır. Bu tarihlerde Sarız'ın merkezi Köyyeri ismiyle zikredilmektedir. 1870 tarihli Sivas salnamesinde Köyyeri nahiye konumunda olup, Nahiye Müdürü Halil Ağa'dır.⁴ 1871 yılında Mağara (Tufanbeyli) ve Sarız nahiyeleri 20 köy ve

---

¹ Hurşit Çalıka, *Kurtuluş Savaşında Adalet Bakanı Ahmet Rifat Çalıka'nın Anıları*, İstanbul 1992, s. 23.

² Refet Yınanç ve Mesut Elibüyük, *Kayseri İli Tahrir Defterleri*, C.1, KBB Kültür Yayınları, Kayseri 2009, s. LXVI.

³ Bugünkü Kayseri'ye bağlı olan Pınarbaşı ilçesidir.

⁴ *1287 Sivas Salnamesi*, s. 95.

mahalle, 720 hane, 100 Gayrimüslim nüfus ve 1967 Müslüman nüfusa sahiptir.⁵ 1892 yılında ise Aziziye'ye bağlı Köyyeri nahiyesinin 8, Yalak⁶ nahiyesinin 15, Çağşak⁷ nahiyesinin ise 8 köyü bulunmaktadır.⁸ Şemseddin Sami de Harız (Sarız) ve Sadabad adında iki nahiye olduğunu belirterek bu nahiyelerde iki büyük orman olduğunu, bunlardan hayli odun ve kereste kesilerek Sivas ve Kayseri'ye nakledildiğini ifade eder.⁹ 1910 yılında nahiye konumunda olan Sarız'ın 46 köyü bulunmaktadır.¹⁰

Sivas Valisinin Dâhiliye Nezâretine yazdığı dilekçede Aziziye kazasına tabi olan Sarız nahiyesinin kaza statüsü kazanmasına layık olduğu ve telgrafhaneye sahip mühim bir mahal olduğundan burada bir belediye teşkil edilmesini talep etmiş ve bu istek Dâhiliye Nezâretince uygun görülerek Sarız'da 30 Temmuz 1914'te bir Belediye kurulmuştur.¹¹

1927'de Aziziye'nin Sivas'tan ayrılıp Kayseri'ye bağlanmasıyla Sarız'da Kayseri il sınırları içerisinde yer almıştır. 1946 yılında Pınarbaşı ilçesinin geniş bir alana yayılmış engelli bir araziye malik, kışı sert olması ve bilhassa güneyindeki Binboğa dağları üzerinde ve aralarında bulunan ve yaylacılık hareketlerinin faal bulunması sebebiyle coğrafya, ekonomi, idare ve güvenlik yönlerinden özellik gösteren Sarız bölgesinin yakından denetim ve gözetim altına alınması gerekçesiyle Sarız, Pınarbaşı'ndan ayrılarak ilçe olmuştur.¹²

3. Sarız'ın Adana ve Maraş'a İlhak Meselesi

Sarız nahiyesi konum itibarıyla Maraş, Adana ve Sivas arasında kaldığı için çeşitli vilayetler tarafından kendi sınırlarına ilhak edilmek istenilmiştir. Bu doğrultuda ilk harekete geçen Adana Vilayeti olmuştur. Adana Vilayeti Meclisinden Dâhiliye Nezâretine gönderilen dilekçede Sivas Vilayetinin Aziziye kazasına tabi olan Sarız ve Sadabad nahiyelerinin buldukları konumdan ve gerekse Aziziye'ye 19 ve Haçin'e 9 saat mesafede buldukları için adı geçen nahiyelerin Haçin kazasına bağlanması talep edilmiştir (12 Mart 1909).¹³ Dâhiliye Nezâreti'nin bu ilhak hakkında Harbiye Nezâreti'nin görüşünü talep etmesi üzerine Dördüncü Ordu-yu Hümayun Müşiri bir rapor hazırlatarak sunmuştur. Bu rapora göre Aziziye kazasına bağlı Sadabad nahiyesi merkezi Aziziye kasabasına 10 ve Sarız nahiyesi merkezi ise 6 saat mesafede olup, Haçin kasabasına olan uzaklığı ise bir buçuk iki kat daha fazladır. Sarız nahiyesi Haçin kazasına sınır olan Sarız suyu havzasında olsa da köylerinin çoğu Aziziye'ye daha yakındır. Ayrıca bu iki nahiyenin birden Aziziye'den ayrılmasıyla Aziziye tabur dairesi nüfusunun ve dolayısıyla gücünün azalacağından bu nahiyelerin Haçin'e bağlanmasının uygun olamayacağı belirtilmiştir. Fakat Aziziye'nin güneyinde kalan en uç köylerinin Haçin'e bağlanmasında bir sakınca olmadığı da ifade edilmiştir (9 Aralık

⁵ 1288 Sivas Salnamesi s. 59.

⁶ Sarız'a bağlı Yeşilkent kasabasının eski adıdır.

⁷ Sarız'a bağlı günümüzdeki Çağşak köyüdür.

⁸ 1310 Yılı Devlet Salnamesi s. 635.

⁹ Şemseddin Sami, *Kamusu'l- Alam*, C. 4, Mihran Matbaası, İstanbul 1311, s.2152.

¹⁰ 1328 Yılı Devlet Salnamesi, s. 663.

¹¹ BOA DH.İD Dosya No:2181 Gömlek No:51.

¹² BCA Fon No: 30 11 1 0 Kutu No: 182, Dosya No: 12, Sıra No: 14.

¹³ BOA DH.MUI Dosya No:3-3 Gömlek No: 17.

1909).¹⁴ Buna istinaden Adana Vilayet Meclisi, Harbiye Nezâreti tarafından Haçin kazasına ilhakının askerî açıdan bir mahzuru olmadığına kanaat getirmesi üzerine Çakırlar, Molla Hüseyinli, Kemer, Dayıoluğu, Yalak, Kurudere, Karakilise ve sair köylerin Adana'ya bağlanması hususunda harekete geçmiştir.¹⁵ Bu konuda son sözü söyleyen Şura-yı Devlet bu ilhak durumunun mali yıldı önce olması gerektiğini bildirerek isimleri zikredilen köylerin Haçin'e bağlanmasını uygun görmemiştir.¹⁶

Sivas'tan çekilen bir telgrafta Sarız'ı ilhak etme konusunda ikinci hamlenin Maraş mutasarrıflığı tarafından yapılacağı anlaşılmaktadır. Sivas'tan Dâhiliye Nezâretine çekilen bu telgrafta Maraş Mutasarrıfının Sarız nahiyesinin mevcut köy adediyle erkek ve kadın nüfus miktarını yani demografik durumunu öğrenmek istemesinden dolayı, Elbistan'a ilhak edileceğinin tahmini dile getirilmiştir (30 Eylül 1912).¹⁷ Bu konuda farklı bir belge daha olmadığı için Elbistan'a ilhak konusunun sadece düşünce aşamasında kaldığı anlaşıyor.

4. Fırka-i İslahiye Çalışmaları ve Sarız'da İskân

Osmanlı Devleti kuruluş devrinden itibaren konargöçer zümreleri yerleşik hayata geçirmeye çalışarak halkı üzerindeki otoritesini tesis etmeyi amaçlamıştır. 19. yüzyılın başlarından itibaren giderek çoğalan “denetim dışı” alanları yeniden itaat altına almak ve Osmanlı ülkesinin geniş bir coğrafyasında göçebelikten yerleşik hayata geçişi sağlamak için öteden beri sürdürülen iskân faaliyetleri hız kazandı.¹⁸ Bu amaçları gerçekleştirmek için devlet tarafından 1865'te kurulan¹⁹ Fırka-i İslahiye ordusunun faaliyet alanları İskenderun'dan, Maraş ve Elbistan'a; Kilis'ten, Niğde ve Kayseri'ye; Adana Eyaleti'nden, Sivas Eyaleti hududuna kadar olan bölgeleri itaat altına almaktı.²⁰

İslahat bölgesinde yasayan en büyük aşiret Avşar²¹ (Afşar) aşiretidir. Avşarlar, çeşitli olaylara rağmen 1865'te Fırka-i İslahiye bölgeye gelene kadar varlıklarını olduğu gibi devam ettirmişlerdir. 1691'de Rakka'ya iskânları emredilen Türkmenler arasında Avşarlar

¹⁴ BOA DH.MUI Dosya No:3-3 Gömlek No: 17.

¹⁵ BOA ŞD. MLK.MRF Dosya No:2142 Gömlek No:2.

¹⁶ BOA ŞD. MLK.MRF Dosya No:2142 Gömlek No:2.

¹⁷ BOA. DH. İUM. Dosya: E-70 Vesika No: 25.

¹⁸ Nuri Yavuz, “Fırka-i İslahiye Ordusunun Özellikleri ve Faaliyetleri”, *Akademik Bakış*, C.5, S.10, Ankara 2012, s.114.

¹⁹ “...fırka-i islahiye namiyle bir fırka teşkil ve kumandanlığına dördüncü ordu-yu hümayun müşiri Derviş Paşa tayin buyruldu ve fevkalade memuriyet-i mahsusa ile bizim dahi birlikte azimetimiz münasib görüldü” bk. Cevdet Paşa, *Tezâkir 21-39*, Yayına Hazırlayan: Cavid Baysun, TTK, Ankara 1986 s.107.

²⁰ Yusuf Halaçoğlu, “Fırka-i İslahiye ve Yapmış Olduğu İskân”, *Tarih Dergisi*, S.27, İstanbul 1973, s. 2.

²¹ Avşarlar, 16. yüzyılda Anadolu'da, Kayı'dan sonra olmak üzere, en fazla yer adına sahip bir boydur. Avşarların büyük bir çoğunluğu 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar göçebe hayatını sürdürdükten sonra bilhassa Kayseri'nin Pınarbaşı, Sarız ve Tomarza kazalarında yerleştiler. bk. Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihler- Boy Teşkilatı- Destanları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1992, s. 223-224.

da görülmektedir. Bunlar, 18. yüzyıldan itibaren Halep yerine Çukurova'ya kışlamaya gitmişlerdir. Avşarların Çukurova bölgesindeki kışlakları Ceyhan Nehri kıyılarında idi. Zamantı Irmağı kenarına yerleşeceklerini bildirmiş olmalarına rağmen yerleşmemişler, aksine komşu aşiret ve oymaklara saldırılarda bulunmuşlardır. Bu sebeple de 1703'te Rakka'ya sürülmüşlerdir. Buna rağmen yeniden kaçarak, Çukurova bölgesi ile Kayseri, Elbistan, Maraş yöresine baskınlar ve yağmalarda bulunmuşlardır.²² Bu olumsuz faaliyetleri önlemek, harap köyleri şen ve abâd etmek için Receblü Avşarı cemaatlerinden bir kısım, 1730 yılından itibaren Zamantı kazası dâhilin de ki köylere yerleştirilmişlerdir.²³

19. yüzyılda Zamantı ve Sarız bölgesine devam eden göçler ve Fırka-i Islahiye'nin faaliyetleri sonucu yeni yerleşim birimleri meydana gelmiştir. Öteden beri göçebe olup iki bin haneden ibaret bulunan Avşar aşireti Kayseri'ye tabi Zamantı kazasında iskân olunarak oraları mamur edip medeniyete kazandıracakları için o bölgede Sadabad isimli bir kaza kurulmuştur. Yine Gürün, Darende, Zamantı ve Sarioğlan kazalarıyla Maraş sancağına bağlı Mağara (Tufanbeyli) kazası ile Uzunyayla da teşekkül etmiş olan Mesudiye kazasının ilhakıyla Aziziye adlı bir kaymakamlık kurulmuştur.²⁴

Uzunyayla bölgesine Avşar aşireti yerleştirilmiş olmasına rağmen Avşarların bu bölgedeki yaylalarına daha sonradan Çerkez muhacirler iskân ettirilmiştir. Bu iki topluluk arasında sürtüşme yaşanmasına binaen buraya asker sevkıyatı yapılmıştır. Uzun yayla da Avşarların aleyhine gelişen durum neticesinde onların Sarız'a yerleştirilmeleri düşünülse de Sivas eyaletince gönderilen emimamede Avşar şekâvetinin Sarız'a da sıçrayacağı endişesinden dolayı onların bu bölgedeki iskânına karşı çıkılmakla birlikte buranın dahi Çerkezlere verilmesi önerilmiştir.²⁵ Sivas eyaletinin önerisine karşılık İskenderun'dan gönderilen mektupta uzun zamandır Sarız arazisinde mezraları olan Avşar aşiretinin buraya hane inşa edip yerleşmeye başladıkları ifade edilmiştir. Ayrıca Avşarların buraya yerleşmesiyle birçok yarar sağlanabileceği gibi eskiden beri ekip biçtikleri bu bölgenin dahi muhacire verilmesi hâlinde Avşar aşiretinin tekrar Çukurova tarafına göçerek daha değişik sıkıntılar çıkaracağına dikkat çekilmiştir.²⁶ Ahmet Cevdet ve Dördüncü Ordu-yu Hümayun ve Fırka-i Islahat Kumandanı Derviş İbrahim imzalı tahriratta Avşar iskânı hakkında irade-i seniye'nin sadır olduğunu, Avşarların öteden beri Sarız arazisini ekip biçtikleri, Sarız arazisinin çok geniş bir kıta olduğunu ve hâlihazırda 500 haneyi aşkın Avşar ve Sinemilli'nin²⁷ iskân etmekte olduğu hâlde bir o kadar daha hanenin iskân edilebileceğini

²² Akif Bilge Çelik, *Fırka-i Islahiyye*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2008, s. 23.

²³ Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, TTK, Ankara 2014, s.169.

²⁴ BOA A.MKT. NZD Dosya No:401 Gömlek No:83.

²⁵ BOA A.MKT.MHM Dosya No:342 Vesika No:37.

²⁶ BOA MVL Dosya No: 712 Gömlek No:104.

²⁷ "Sinemilli ve Sineminli adlarıyla geçen aşiretin, Maraş Sancağı'nın merkez kazasıyla Elbistan kazasına bağlı birimlerde yaşadığı ve Ekrâd Taifesinden yani Kürt olduğu vurgulanır." Mehmet Bayrak, *İç Toroslar'da Alevi-Kürt Aşiretler (Sinemilli ve Komşu Aşiretlerin Tarihi-Edebiyatı)*, Özge Yayınları, Ankara 2006, s.30.

ifade etmişlerdir.²⁸ Meclis-i Vala'da yapılan görüşmeler neticesinde Avşar aşiretinin Sarız arazisine iskânı karar kılınmış ve Sivas mutasarrıflığına telgraf çekilerek bu iskân işlemine muhalefet edilmemesi istenilmiştir.²⁹ Ayrıca Aziziye idarecisinin şifahi ifadesinden anlaşıldığına göre Sarız'ın Avşar aşiretine temlik edilmesiyle devletin kasasına bir yük³⁰ elli bin guruş gireceği belirtilmiştir.³¹

Sivas mutasarrıfının Sarız arazisini Avşar aşiretine vermek istememesi ve burada pek fazla Avşar ve diğer aşirete mensup hanenin bulunmadığını beyan etmesi üzerine 26 Rebiülevvel sene 1282 (19 Ağustos 1865) tarihinde yaptırılan fizibilite çalışması sonucunda ortaya çıkan tahrir kaydı şöyledir:

Tablo 1

<i>Aziziye Sancağına tabi Sarız nâm nahiyede meskûn ve mevcut bulunan Afşar ve Sinemelli aşayirinin kurâ ve hane ve tarla vesairelerini mübeyyen bir kıta cetveldir.³²</i>							
Ber-vech-i zîr esâmî-i kurâhası	Ber-vech-i mikdar-ı hane	zîr	Ber vech-i mikdar-ı tarla	Ber vech-i zîr tahmin mahall-i kile	Ber vech-i zîr herk tarla	Ber vech-i giyah yığı	Mülâhazât
Yalak Karyesi	Meskûn 10	Hayme-nişin 11	7	6	3	10	Afşar

²⁸ BOA. A.MKT.MHM Dosya No:342 Vesika No:37; “Çukurova’da kışlayan Türkmen aşâirinden Afşar aşiretinin ol esnada Sivas eyaletine muzaflı olan Aziziye sancağında vâki Sarız arazisinde iskânına teşebbüs olduğu hâlde mahallince buna bazı teshilat gösterilecek yerde tasibat gösterilmiş olduğundan Afşar beyi müteveffâ Çerkes Bey-zade Hacı Beymumaileyh Kozanoğlu Hacı Bey ile birlikte Fırka-i islahiye’ye gelerek arz-ı hâl ile hükümet-i mahalliyyenin muamelatından iştika edip istidası ise Fırka-i islahiye’ce müttehaz olan usule muvafık görülmüştür. Çünkü Afşar aşireti yazın Uzunyayla’da ve kışın Çukurova’da bulunup bu esnada ise Uzunyayla’da birçok Çerkes muhacirleri iskân olunmakta idi. Biz dahi bu havalideki aşâiri göçebelikten men ile isterler ise kışlarında ve isterler ise yaylalarında iskân etmek üzere tahyir etmiş idik. Afşar aşireti yaylada iskân arzusunda olup yaylaları ise Çerkes muhacirlerine verilmiş olduğundan ana bedel kendilerine iskân için bir yayla gösterilmek lazım idi. Sarız arazisi ise anların Uzunyayla’daki yaylaklarına civar olmak hasebiyle bu arazinin kendilerine tahsi si muktezay- i adalet ve hakkaniyet idi. Binaenaleyh bu babda teshilat-ı lazime icrasıyla kendilerinin dil-hahları veçhile iskânları için lazım gelenlere emirler yazıldı. Bu bâbda muavenet-i lazime icrası dahi Kurt İsmail Paşa’ya işar edildi.” bk. Cevdet Paşa, Tezâkir, s. 157-158.

²⁹ BOA. MVL Dosya No.714, Gömlek No:13.

³⁰ Yüz bin akçeye verilen isimdir.

³¹ BOA. A.MKT.MHM Dosya No:342 Vesika No:37.

³² BOA. A.MKT.MHM Dosya No:342 Vesika No:37.

Kemer Karyesi	Meskûn 21	Hayme- nişîn 13	40	30	24	34	Afşar
Kara Kilisa Karyesi	Meskûn 3	Hayme- nişîn 13	---	---	18	16	Bu dahi
Altısöğürd Karyesi	Meskûn 10	Hayme- nişîn	15	10	10	10	Bu dahi
İncemağara Karyesi	Meskûn 3	Hayme- nişîn 13	---	---	10	11	Bu dahi
Kızılpinar Karyesi	Meskûn 12	Hayme- nişîn 8	20	15	10	12	Afşar ma a Ekrâd
Köyyeri Karyesi	Meskûn 15	Hayme- nişîn	45	25	---	20	Bu dahi
Gülabioğlu Karyesi	Meskûn 7	Hayme- nişîn 25	6	3	25	20	Afşar
Kurdini Karyesi	Meskûn	Hayme- nişîn 6	2	1	---	2	Bu dahi
İncedere Karyesi	Meskûn	Hayme- nişîn 10	6	3	2	1	Bu dahi
Esirik Karyesi	Meskûn 15	Hayme- nişîn	20	17	12	10	Bu dahi
Kuşçu Karyesi	Meskûn	Hayme- nişîn 17	40	12	21	17	Bu dahi

Şardere Karyesi	Meskûn 7	Hayme-nişîn 8	15	9	5	---	Bu dahi
Şakşak Karyesi	Meskûn 32	Hayme-nişîn	70	56	35	42	Afşar ma Ekrâd
Deştiya Karyesi	Meskûn 3		---	---	4	2	Ekrâd
Karapınar Karyesi	Meskûn 5		2	1	4	5	Bu dahi
Çavdarı Karyesi	Meskûn 5		---	---	4	5	Bu dahi
Tavla karyesi	Meskûn 29	Hayme-nişîn 17	40	30	25	40	Bu dahi
Dallıkavak Karyesi	Meskûn 15		22	17	17	15	Bu dahi
Kırkısrak Karyesi	Meskûn 32		50	42	60	35	Bu dahi
Örtülü Karyesi	Meskûn 14		15	8	---	20	Bu dahi
Aşağı Örtülü Karyesi	Meskûn 6		6	5	2	6	Bu dahi
Bozhok? Karyesi	Meskûn 30		42	21	43	35	Bu dahi
Yekûn Karye 23	Yekûn hane afşar vesaire 419		Yekûn tarla 416	Yekûn Kile 315	Yekûn Herk Tarla 329	Yekûn Giyah yığını 391	

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere 1865 yılında Sarız nahiyenin 23 köyü bulunmaktadır. Yalak, Kemer gibi bazı köylerde çadırdaki yaşayan (Hayme-nişîn) ve meskûn olan haneler birlikte yaşarken; İncedere, Kuşçu ve Kurdini köylerinde sadece çadırdaki kalan haneler vardır. Bu köylerde sadece çadırdaki yaşayanların olması yerleşik hayata tam anlamıyla geçilmediğini göstermektedir. Köyyeri, Altısögürd (Altısögüt), Şakşak (Çağşak),

Esirik, Deştiya, Karapınar, Çavdarı (Çavdar), Dallıkavak, Kırkısrak, Örtülü, Aşağı Örtülü ve Bozhok? köylerinde çadırdaki yaşayanlar bulunmayıp meskûn haneler vardır. Deştiya köyü 3 hane ile en az haneye sahip iken, 36 hane ile Tavla köyü ilk sırada yer almaktadır. Sarız'da Avşar ve Sinemelli gibi Kürt aşiretlerinin oluşturduğu 419 hane (çadırdaki yaşayan ve meskûn) bulunmaktadır. Her hanede tahmini olarak 5 kişinin yaşadığını düşünürsek, bu coğrafyada ortalama 2.095 kişinin olduğunu ileri sürebiliriz. Ayrıca bu bölgede toplam ekilen ve o yıl içinde boş bırakılan tarla sayısı, tahmini olarak ekilebilecek hububat miktarı ve ot yığınının sayısı da belirtilmiştir.

Yekûn tarla bölümünde o yıl içinde toplam 416 tarla ekildiği kaydedilmiştir. Karakilisa (Karayurt), İncemağra, Çavdarı ve Deştiya köyleri tarla ekmez iken, 70 tarla ile Şakşak (Çağşak) köyü ilk sıradadır. Herk yani o yıl için ekilmeyip boş bırakılmış toplam tarla sayısı 329'dur. Örtülü, Kurdini, Köyyeri köylerinin herk tarlası bulunmaz iken 60 herk tarla ile Kırkısrak köyü birincidir. Yekûn giyâh bölümünde ise muhtemelen kışın hayvanlar için toplanan ot yığınlarını ifade etmektedir. Bölgede yapılan saha çalışması sonucunda eski ot yığınlarının en az 4-5 kağrı arabası miktarında olduğu ifade edilmiştir. Toplamda 391 ot yığını bulunmaktadır. Şardere köyünde hiç ot yığını bulunmazken 42 ot yığına sahip olan Şakşak (Çağşak) köyü ilk sıradadır. Bu durum Şakşak köyünde hayvancılığın diğer köylere nazaran daha yoğun bir şekilde yapıldığını göstermektedir. Yekûn kile³³ kısmında Sarız bölgesinde ekilen arazilere atılacak tohum miktarını mı yoksa tarlalardan elde edilen hasat miktarını mı kastettiği net değildir. Gerek tarımsal faaliyetlerin olması gerekse kış için hazırlanan ot yığınlarının bulunması, buradaki halkın tarım ve hayvancılıkla uğraşıp, geçimlerini bu tür faaliyetlerle sağladıklarını göstermektedir.

Köyyeri adlı köyün oluşturduğu bölge bugünkü Sarız'ın merkezidir. O tarihten günümüze kadar köylerin etnik yapısında değişiklik olduğunu görmekteyiz. Yukarıda adı geçen Kızılpinar köyünde Avşarlar ve Kürtler birlikte oturmaktayken günümüzde sadece Avşarlar bulunmakta, Altısöğüt ve İncemağra köylerinde ise Avşar haneleri varken günümüzde bu iki köyde Kürt ve Avşarlar birlikte yaşamaktadırlar. Köylerde oluşan bu değişiklik bazı aşiretlerin ilk kondukları yerleri terk ederek farklı köylere, bölgelere göç etmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu tarihten sonra da bu bölgenin göç alarak çeşitli aşiretleri bünyesinde barındırdığını da göstermektedir. Tablo 2'de gösterilen 28 Mart 1909 tarihli belgede³⁴ ise Sadabad Kazasına tabi Sarız'da Bulunan Kürt Aşireti'nin nüfus ve hane miktarı yer almaktadır.

³³ Kile: Bir cins hububat ölçüsü. İmparatorluğun muhtelif yerlerinde muhtelif kıymette olur ve birbirini tutmazdı. Aynı memleketler arasındaki alışverişlerde aradaki fark İstanbul kilesine nazaran tashi olundu. Bu kile buğday ile doldurulduğu zaman 400 dirhemlik 20 İstanbul okkası gelirdi. Kilenin dörtte biri şinik diye anılırdı. Kile Sivas'ta 102.535 kg (80 okka) gelmektedir. bk. Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2011, s. 405. Sarız, Sivas eyaletine bağlı olduğu için 1 Sivas kilesi 102.535 kg olduğuna göre bu doğrultuda bir hesap yapılarak tahıl miktarı elde edilecektir.

³⁴ BOA. Y.EE. Dosya No: 35 Gömlek No: 21.

Tablo 2

Köy	Hane	Nüfus
Çağşak	40	125
Ördekli	15	53
Bozhöyük	30	68
Kırkısrak	31	71
Dallıkavak	10	19
Tavla	36	89
Daşlık	7	20
Toplam	169	449

Tablo 1’de izah edildiği gibi Çağşak köyünde Avşar ve Kürt aşiretine mensup kişiler otururken Tablo 2’de Çağşak köyü artık sadece Kürtlerin ikamet ettiği yer olarak kaydedilmiştir. Tablo 2’den anlaşılacağı üzere Sarız’da 169 Kürt hanesi bulunmakta ve 449 Kürt yaşamaktadır. Hane ve nüfus sayısı bakımından ilk sırayı Çağşak köyü almaktadır. En az hane ve nüfusa sahip olan köy Daşlık’tır. Hane başına düşen nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu köy Ördekli olurken son sırada Dallıkavak köyü yer almaktadır. Kürtlerin yaşadıkları köy sayısı ileriki zamanda değişmiştir. Çünkü günümüz Sarız ilçesinin sınırları içerisinde Kürtlerin yaşadığı köy sayısı 12’dir.

5. Koçgiri’den Sarız’a Göç Eden Kürt Aileler

Koçgiri 1858’de sancak, 1867’de ise kaza statüsünde Sivas eyaletine bağlı olarak idari taksimatta yerini almıştır.³⁵ Koçgiri adı bir bölgeye verilen isim olmasının yanı sıra Tunceli-Erzincan- Sivas hattında yaşamış ve hâlâ yaşamakta olan bir aşiretin adıdır. Koçgiri kazasından bir miktar nüfus çeşitli sebeplerden dolayı Sarız’a göç etmiştir. O dönemin yetkilileri bu göçten rahatsızlık duydukları için göçün sebeplerini ve göç edenleri tespit etmek için bir tahkikat başlatmıştır. Bu tahkikat şu şekilde yapılmıştır.

Deretamlı Mıso Ağanın Tutulan İstintakıdır. Fi 25 Teşrin-i evvel sene 88

Sual: *Mıso Ağa geçenlerde karyenizin sükkânıyla beraber altı hane Aziziye kazasında kâin Sarız hanesine nakl etmek üzere karar ider iken iade kılınarak yine karyenize yerleştirilmiş olduğu hâlde hane-i mezkurlardan üç hanesi yine firar etmiş oldukları işidilmiştir Bunların firarları sahîh midir değil midir ve sahîh olduğu hâlde bunlara bir taraftan bir güne ruhsat verilmiş midir veyahut ihâfe (korkutma, korkutulma) olunmuş mudur bu veçhile firarları neden neşet(meydana gelme) eylemişdir ve ne sebebe mebnidir buralarını doğruca beyan eyle*

³⁵ Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2006, s. 317.

Cevap: Efendim ibtida gidişimiz firar olmayub fakat karyemizin arazisi idaremize kâfi olmadığı ve karyemizin bir taraf arazisini Nasır? Karyesi ahalisi yaylak ittihaz edip zabt eyledikleri gibi bir miktar arazimizi dahi madenci Rumlar zabt eyledikleri cihetle yedimizde bulunan emlak ve arazimizi bi'l-rıza Gümüşhane'den gelen Rumlara furuht ederek mezkur Sarız'a gider iken dokuz saatlik yoldan iade eyleyüb yine karyemize Rumlar ile mehluten yerleşmiş isek de mezkur üç hanenin bizim gibi yiyecek ve içecekleri olmadığı cihetle bundan altı yedi gün evvel Rum milleti Metropolidi karyemize gelerek bu üç haneye siz gidin demiş bunlar dahi anın üzerine firar etmiş oldukları haber alınmıştır.

Sual: Bu firar eden haneler karyenizin kangısının hanesidir ve kaç nüfustan ibarettir

Cevap: Aziz oğlu Hüseyin ve Hasan oğlu İbrahim ve Laçın oğlu Uzun İsmail hanesidir ve bunlar erkek ve dişi sekiz nüfustan ibarettir.

Sual: Miso Ağa size zahire vereceğimizi ve her vecihle idarenize bakılacağını size söyledik ve tesviyesine bakılmakda iken ve keyfinizin canib-i vilayet-i celileye arz olunub cevabının vüruduna değin bir taraflara gitmemeniz taraflarınıza tenbih kılındığı ve bu nakl-i hane maddesi kaviyyen memnûiyet tahtında bulunduğu irâde-i kat iktizasından bulunduğu ba emir-nâme-i cenab-ı velâyetpenahi ferman buyrulduğu dahi taraflarınıza söylenmişken niye bu hanelerin firarına sebep mebnidir doğrusunu söyle

Cevap: Efendim bu haneler bizimle iade olunub karyemize geldiklerinde yiyecekleri olmadığı ve hayvanatlarının idarelerine saman ve giyâh bulunmadığı ve mezbûr polidin gidin demesi ve Rumların hane ve arazi mukabilinde vermiş oldukları akçelerinin talep ve izâc eylemelerine tahammül edememelerine mebni firar eylemişlerdir ve gerçi bunlara Nafta hasulatından verilecek ise de bunlarda vakitsiz olduklarından bilahire kazanıp tediye edemeyeceklerini beyan ile gitmişlerdir ve burada kalan üç haneden birisinin arazisini dahi Yoklama Katibi Osman Efendi marifetiyle Rumların üzerine usul-u ferağ icra edilmiştir

Sual: Bunların firar edeceklerini sen bilirken ve haberin olmadı mı olduysa hükûmete niçin hafi ve celi malumat vermedin

Cevap: Bilemedim ve karar eyledikleri günlerde Bağlama? Karyesine gitmiş idim bulunamadım geldim ki gitmişler

Sual: Bunlar kangı yoldan gitmişler

Cevap: Karabil (Karabel) tarikiyle Kangal üzerinden gitmişler o cihetle buralarca haber alınamamıştır

Sual: Bu haneler Aziziye'ye gidince orada ne yiyip ne içeceklerdir

Cevap: Oradan yazın ekin ve giyâh tedarik etmişlerdir anın için cesaret edip gitmişlerdir

Sual: Sizin de ileride ve geride gitmek eşkarınız var mıdır burada hane ve emlakınız size red olunub da idareniz dahi verilir ise bu nakil maddesinden vaz geçecek misiniz

Cevap: Bizim söylediğiniz yayla ve çayırımız ve yaylak ve arazimiz verilir de idare eder isek niçin nakl-i hane edelim bir yere gitmeyiz

Sual: Bu nakil maddesinin ibtida sebebi kimler olmuştur bu havalide böyle şey yoğidi bunu kim icad eyledi ve bunun önünün kesdirilmesi neye mütevakkıf ve çaresi nedir görenler ve bilenden sen bilirsen doğruca söyle

Cevap: Efendim ibtida Boğazviran karyeli Alişer kendi sonra dahi inkıranı Mustafa kendi artık gören makule birbirlerine bakarak bir taraftan gitmek de ve bunun önünün kesdirilmesi bunların geri gelmelerinden başka çaresi yokdur geri getiribde cümlelerin rahatları arandığı hâlde hiçbirisi bir yere gitmez efendim.

Sual: Bu ifadelerini temhir edermisin

Cevap: Temhir ederim efendim

Deretamlı Miso nam-ı diğer Musa³⁶

Yapılan soruşturmada daha önce Sarız'a göç ederken yoldan çevrilip tekrar köylerine yerleştirilen toplamda 8 kişi olan 3 ailenin Sarız'a tekrar firar etmesinin nedenleri irdelenmiştir. Göçe sebep olan etkenlerin başında mevcut arazinin kifayetsizliği ile göç eden ailelerin yiyecek ve hayvanlarını besleyecek samanlarının olmayışdır. Diğer bir etken ise Rum metropolidinin ailelerin göçmesi yolundaki telkini olmuştur. Çünkü bu göç eden aileler arazi ve emlaklarını buradaki madenci Rumlara satmışlardır. Deretam köyünden göç eden bu ailelere devlet tarafından geçinmeleri için maddi destek verileceği gündemde iken bu hanelerin tekrar göç etme sebepleri sorulmuştur. Bu ailelerin kendilerine ve hayvanlarına acil olarak yiyecek sağlayamadıkları ve sattıkları arazi ve emlak karşılığında Rumlardan aldıkları akçeleri Rumlara geri iade edecek güçleri olmadığından tekrar göç etmek zorunda kalmışlardır. Göç edenlerin göç güzergâhı da sorulmuştur. Bunlar Kangal üzerinden Sarız'a gitmişlerdir. Aziziye'ye göç eden ailelerin orada nasıl geçinecekleri sorulduğunda bu ailelerin yazın orada ekin ve saman tedarik ettikleri belirtilmiştir. Yazın yapılan ekin ve saman tedariki buraya yapılacak olan göçün kararlılığını ve planlandığını göstermektedir. Tahkikat da Deretam köyünün diğer mensuplarının da göç etme gibi bir fikirlerinin olup olmadığı da sorulmuştur. Gerekli arazi verildiği takdirde böyle bir göçün olmayacağı cevabı verilmiştir. Sorulan suallerden çarpıcı olanlardan birisi de bu göçü kimin başlattığı ve göçün önüne nasıl geçileceği yönündeki sorudur. Aslında burada göçün müsebbibini tespit edip, sorunu kökünden halletmeye yönelik bir strateji izlenilmiştir. Verilen cevapta ise göçü başlatan kişinin Boğazviran köyünden Alişer ve ardı sıra göçen Mustafa'nın tekrar kendi köylerine yerleştirilmeleri sağlanırsa göçün duracağı belirtilmiştir. Aşağı'da verilen tabloda ise Koçgiri kazasından Sarız'a göç eden ailelerin isimleri yer almaktadır.

³⁶ BOA. ŞD. Dosya No:1782-B Gömlek No: 37.

Tablo 3

Koçgiri kazasına tabi Beğdağı Nahiyesinin zikr âti karyelerinden tevarih-i muhtelifle ile terk-i evtân ederek Aziziye kazasına nakl-i hane etmiş olan aşâir hanelerinin mikdar ve esâmîlerini mübeyyen defterdir.

Karyeler	HANELER							
Boğazvıran	Alişer Ağa	Karındaşı Sülo	Timur oğlu Ali ve Diyar	Mısırlı Mehmed	Bozo'nun oğlu Hüseyin	Karındaşı Mahmud	Cihanbeğli oğlu Mehmed	Ali'nin oğlu İsmail
Bahadun	Bektaş							
Yalakurd	Süleyman	Bro?						
Eskiköy	Hüseyin oğlu Fero	Karındaşı Haso	Kabo?	Kerem	Timur	Hasan	Hüseyin	
Ankran?	Şahin oğlu Mısto	Karındaşı Ağa	Amus Mehmed	Sülo				
Gül Hasan	Gül Hasan oğlu Ali	Karındaşı Alişer	Hüseyin	Memo				
Gürüler?	Maksud oğlu Hüseyin	Karındaşı Cefo						
Kızıltepe mezrasında Perikan	Resul oğlu Ali	Cefo						
Kör Abbas	İbiş oğlu Mısto	Mehmed						
Karlık	Horo?	Hasan						
Cevirme Han	Bulgurcu Haso	Eniştesi Munzur	Karındaşı Haso					
Ağızgir	Koroğlu İbrahim							

Deretam	Bozo'nun oğlu Mahmud	Karındaşı Ali	Diğer karındaşı İbrahim	Diğer karındaşı Hüseyin				
<i>Hane 42</i>								
<i>İş bu kırk iki hane mukaddemleri mezkur Aziziye kazasında kain Sarız nahiyesine nakl-i hane etmiş olmalarıyla mahallerine iadeleri istirham olunduğu malum-u ali buyrulmak için şerh virildi.³⁷</i>								

Yapılan bu göç neticesinde Koçgiri kazasının çeşitli köylerinden toplamda Tablo 3'te gösterildiği üzere 42 hane Sarız'a yerleşmiştir. Sarız'a en çok göç eden aileler 8 hane ile Boğazviran köyünden olmuştur. 1 hane ile Ağızgir ve Bahadun köyü ise en az göç veren köylerdir. Eskiköy'den 7, Ankran?, Gül Hasan ve Deretam köylerinde 4'er, Çevirme Han köyünden 3, Yalakyurd, Gürüler?, Perikan, Kör Abbas ve Karlık köylerinden 2'şer aile göç etmiştir. Aynı köyden göç eden aileler arasında akrabalık bağı da bulunmaktadır. Nitekim göç eden aileler arasında kardeş ve enişte olanlar vardır. Göç eden kişilerin isimleri incelendiğinde bazılarının yaptıkları meslek hakkında bilgi edinebiliyoruz. Örneğin Çevirme Han köyünden göç eden Haso'nun Bulgurcu olduğu ifade edilmiştir. Göç eden kişilerden Hüseyin ismine sahip 5 kişi, Mehmet ve Ali isimlerine sahip 4'er kişi, Haso adına sahip 3 kişi, Hasan, İbrahim, Sülo, Alişer, Mahmut, Cefo ve Mısto isimlerine sahip 2'şer kişi, Memo, Munzur, Süleyman, İsmail, Bektaş, Büro, Fero, Kerem, Timur, Ağa, Horo ve Kabo? İsimlerine sahip 1'er kişi bulunmaktadır. Bazı isimler Resul oğlu Ali gibi babalarının isimleriyle kaydedilirken bazıları sadece kendi isimleriyle yazılmıştır. Gerçekleşen bu göç sonucunda Koçgiri aşiretine mensup olan aileler Sarız'a kalıcı olarak yerleşmişlerdir. Günümüzde de Sarız'a bağlı olan Gümüşali, Sancakağıl, Ördekli ve Altısöğüt gibi köylerde Koçgiri aşiretine mensup aileler yaşamaktadır.³⁸

Tablo 3'te ifade edildiği üzere Sarız'a göç eden hane isimlerinin devamında aşağıda bulunan Tablo 4'teki bilgiler yer almaktadır.

Tablo 4

<i>Bu kerre takib olunarak mevkufen hanelerine iade kılınmış olan³⁹</i>				
Hane 1	Hane 2	Hane 3	Hane 4	Hane 5
Bozo'nun Oğlu Hüso	Karındaşı Ateş	Diğeri Kako?	Kara Mehmed oğlu İsmail	Kara Bekir oğlu Mehmed ve Mustafa
Hane 6				
Uzun İsmail				

³⁷ BOA. ŞD. Dosya No:1782-B Gömlek No: 37.

³⁸ Aziz Altı, "Sözlü Tarihte Kayseri Alevileri: Sarız Örneği", *Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu*, C. 2, Bingöl Üniversitesi Yayınları, , 2014, s.579.

³⁹ BOA. ŞD. Dosya No:1782-B Gömlek No: 37.

Tablo 4'te belirtildiği üzere Sarız'a göç etmiş olan 6 hane ise tekrar Koçgiri'ye getirilerek eski yerlerine iskân ettirilmiştirlerdir. Bu 6 haneden 2'si yani Bozo'nun oğlu Hüso ve Ateş kardeşlerdir. Bazı hane reisinin ismine bakıldığında o kişinin fiziki özelliği hakkında bilgi vermektedir. Örneğin 6. Haneye kaydedilen Uzun İsmail'i fiziki olarak uzun boylu birisi olarak tahmin edebiliyoruz.

6. Cumhuriyet Döneminde Sarız'da Nüfus

Osmanlı Devleti'nde ilk nüfus sayımı bilindiği üzere ilk kez 1831 yılında II. Mahmud döneminde yapılmıştır. Bu sayımın yapılmasındaki temel amaç ise vergi mükelleflerini belirlemek ve askere alınacak kişilerin potansiyelini tespit etmektir. Cumhuriyet ilan edildikten sonra, hemen bir genel nüfus sayımının yapılması öncelikli bir konu olmadığından, çözülmesi gereken çok önemli konular bulunduğu ve her yıl yayınlanmakta olan Devlet Salnameleri'nde vilâyetlerin nüfuslarına yer verildiğinden, nüfus sayımına fazla ihtiyaç hissedilmemiştir. Bu yüzden, Türkiye'de 1927 yılına kadar ayrıntılı genel nüfus sayımı yapılmamıştır. Ancak, Türkiye Cumhuriyeti'nin karşılaştığı önemli sorunlardan biri olarak nüfusun, sayısının, sosyal ve ekonomik niteliklerinin bilinmesi olduğundan, Türkiye'de kısa süre içerisinde bir genel nüfus sayımının yapılması kararlaştırılmıştır.⁴⁰

28 Teşrinievvel 1927'de yapılan nüfus sayımı sonucunda yayınlanan kitapta Sarız'a ait doğrudan bilgiler bulunmamaktadır. Çünkü bu tarihte Sarız hâlâ nahiye konumundadır. Sarız'ın bağlı bulunduğu Pınarbaşı ilçe konumunda olduğu için oraya ve dolayısıyla Sarız'a ait bazı konularda dolaylı da olsa bilgi edinilebilmektedir. 1927 yılında Pınarbaşı'da konuşulan lisanlara baktığımız da Türkçe konuşan 13.028 erkek, 14.515 bayan, Ermenice konuşan 56 erkek, 47 bayan, Çerkezce konuşan 6.428 erkek, 7.146 bayan, Kürtçe konuşan 2.122 erkek, 2.182 bayan, Arnavutça 1 ve Bulgarca 1 kişidir.⁴¹ Burada bulunan Kürt vatandaşlar itikadi boyutta Alevi yol ve erkânını benimsemişlerdir. Pınarbaşı'nın Borandere, Kabaktepe, Yassıpınar⁴² gibi köylerini Sarız'daki Kürt-Alevi aşiretinden ayrılarak göç eden kişiler kurmuşlardır. Bundan dolayı buradaki Kürt nüfusun çoğunluğunun Sarız'daki Kürt köylerinin bazılarıyla akrabalıkları bulunmaktadır.

20 İlk Teşrin 1935'de yapılan nüfus sayımında Sarız'ın nüfusu hakkında daha detaylı bilgi almaktayız. Bu sayımda Pınarbaşı kazasına merkez nahiye dışında Kaynar, Pazarviran, Sarız, Toklar ve Viranşehir olmak üzere 5 nahiye bağlıdır. Merkez nahiye hariç 42 köy ve 6833 erkek, 7276 kadın toplamda 14.109 nüfusu barındıran Sarız nahiyesi ise en fazla nüfusa ve köye sahip olan nahiye konumundadır.⁴³

⁴⁰ Tahir Kodal, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Nüfus Sayımında Çorum Vilayeti'nin Nüfus Özellikleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 1, Elazığ 2009, s.241.

⁴¹ *Türkiye Cumhuriyeti Baş Vekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül II*, s. 60.

⁴² Abbas Tan, *Türkiye Genelinde Alevi Köyleri*, Ürün Yayınları, Ankara 2014, s.112.

⁴³ *Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü 20 İlk Teşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı*, C.35, Hüsûnabat Basımevi, İstanbul 1937, s.6.

	Tablo 5	1935 Nüfus Sayımına Göre Sarız Nahiyesi ⁴⁴			1940 Nüfus Sayımına Göre Sarız Nahiyesi ⁴⁵			1945 Nüfus Sayımına Göre Sarız Bucağı ⁴⁶		
		Erkek	Kadın	Total - Yekûn	Erkek	Kadın	Total - Yekûn	Erkek	Kadın	Total - Yekûn
1	Köyyeri(Nahiyeye Merkezi)	237	246	483	250	272	522	318	304	622
2	Afşar Kuşçu	139	185	324	153	209	362	229	240	469
3	Altısöğüt	160	159	319	137	168	305	189	180	369
4	Büyük Kabaktepe	123	97	220	124	109	233	108	104	212
5	Büyük Örtülü	135	125	260	136	137	273	165	157	322
6	Büyük Söbeçimen	234	276	510	259	257	516	269	259	528
7	Çarşak (Çağşak)	446	417	863	398	443	841	437	429	866
8	Çavdar	129	130	259	136	132	268	144	120	264
9	Çörekdere	134	308	442	212	242	454	283	264	547
10	Dallıkavak	227	223	450	249	233	487	222	213	435
11	Damızlık	178	197	375	235	234	469	263	256	519
12	Darıdere	145	168	313	155	169	324	165	152	317
13	Dayoluk	211	171	382	162	162	324	173	161	334

⁴⁴ 20 İlk Teşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı, s.13-14.

⁴⁵ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü 20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı, C.2, Ankara Yeni Cezaevi Basımevi, Ankara 1944, s.356-357.

⁴⁶ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı, C.1, Ankara-Sakarya 1948, s.384-385.

14	Değirmentaş	73	83	156	91	82	173	101	120	221
15	Deştiye	114	149	263	163	172	335	171	157	328
16	Elemanlı	134	115	249	174	166	340	173	176	349
17	Esirik	175	171	346	162	200	362	209	198	407
18	Fettahdere	226	215	441	219	230	449	230	239	469
19	Gümüşali	148	174	322	142	176	318	150	162	312
20	Haydan	167	158	325	119	144	263	152	146	298
21	İmirzeađa	74	52	126	57	43	100	51	41	92
22	İncedere	97	79	176	97	107	204	134	110	244
23	İncemağara	105	104	209	119	118	237	126	116	242
24	Karakoyunlu	73	61	134	87	78	165	111	99	210
25	Karayurt	206	199	405	166	220	386	259	257	516
26	Karapınar	158	181	339	213	198	411	202	167	369
27	Kemer	232	216	448	201	247	448	265	267	532
28	Kırkısrak	616	713	1329	861	803	1664	798	755	1553
29	Kıskaçlı	36	27	63	48	47	95	56	58	114

30	Kurucaördekli ⁴⁷	160	187	347	177	209	336	182	200	382
31	Kurudere	123	166	289	80	132	212	120	126	246
32	Kızılpınar	131	139	270	112	134	246	144	133	277
33	Küçük Kabaktepe	46	52	98	50	50	100	56	64	120
34	Küçük Örtülü	100	86	186	90	85	175	100	84	184
35	Küçük Söbeçimen	143	175	318	166	196	362	168	184	352
36	Molla Hüseyinuşağı	101	96	197	103	112	215	82	105	187
37	Oğlakkaya	90	89	179	82	110	192	128	125	253
38	Sancakağıl	93	98	191	97	120	217	118	148	266
39	Tavla	302	290	592	253	338	561	299	328	627
40	Yalak	229	320	549	332	347	679	391	391	782
41	Yedioluk	101	75	176	73	89	162	105	93	198
42	Yol amesi				499		499			
	Yekûn-Toplam	6.833	7.276	14.109	7.725	7.826	15.551	8.145	8.000	16.145

⁴⁷ 1945 nüfus sayımında köyün adı Ördeklî olarak geçmekte olup günümüzdeki adı da Ördeklî'dir.

Tablo 1'e göre Sarız'ın 1866'larda 2.095 olarak tahmin edilen nüfusu, 1935'lere gelindiğinde 14.109'a ulaşmıştır. Ortalama 70 yıl gibi bir süre zarfında nüfus miktarı yaklaşık olarak 6.5 kat artmıştır. Nüfusun bu kadar artmasında doğum oranı etkili olduğu gibi 1866'dan sonra bölgeye yapılan göçlerde katkı sağlamıştır. 1935 yılında en çok nüfusa sahip olan köy 1329 kişiyle Kırkısarak'tır. Nahiye merkezinde ise 483 kişi bulunmaktadır. Bu durum bazı köylerdeki kırsal nüfusun merkezdeki nüfustan daha fazla olduğunu göstermektedir. Kıskaçlı ise 63 kişiyle en az nüfusa sahip köy konumundadır. Çörekdere köyü haricinde diğer köylerdeki kadın ve erkek nüfus miktarı birbirine yakındır. 1940'ta Sarız nüfusu 15.551'dir. 1940 yılında da Kırkısarak köyü 1664 kişiyle en fazla nüfusa sahip köydür. En az nüfusa sahip olan köy de değişmeyecek 95 kişiyle Kıskaçlı olmuştur. 1935'ten 1940 yılına gelindiğinde nahiye merkezi olan Köyyeri, Afşar Kuşçu, Sancakağıl, Yalak, Karapınar ve Kırkısarak gibi köylerin nüfusu artarken Tavla, Kızılpinar, Haydan, Gümüşali, Altısöğüt gibi bazı köylerin nüfuslarında düşüş olmuştur. Kemer köyünün nüfusu ise değişmeyecek 448'de kalmıştır. 1935'ten 1940 yılına kadar geçen 5 yıllık zaman diliminde Sarız'ın nüfusu 1.442 kişi artmıştır. Aynı zamanda 1940 yılında 499 kişi yol yapım çalışmalarında çalışmıştır. Yol amelesi olarak kaydedilen gurup Yol vergisini bedeni olarak yerine getiren kişilerden ya da ücretli olarak çalışan bireylerden oluşmaktadır. 1945'te Sarız'ın nüfusu 16.145'tir. Bu nüfusun 8.145'ini erkekler, 8.000'ini ise kadınlar oluşturmaktadır. Bu rakamlar bize kadın ve erkek nüfusun birbirine çok yakın olduğunu göstermektedir ki birçok köyde kadın ve erkek nüfus birbirine yakındır. Yalak köyünde de kadın ve erkek sayısı eşittir. 1945 yılında da 1940 yılına göre, nüfusunda azalma olsa da en fazla nüfusa sahip olan köy 1553 kişiyle Kırkısarak'tır. Afşar Kuşçu, Altısöğüt, Sancakağıl, Oğlakaya, Kıskaçlı gibi köylerin nüfusları 1940 yılına göre 1945 yılında artış gösterirken, İmirzeğa, Karapınar, Molla Hüseyinuşağı, Küçük Söbeçimen gibi bazı köylerin nüfuslarında azalma olmuştur. 1945 yılında nüfusu 100 kişinin altında olan tek köy İmirzeğa'dır. 1945 yılında Çağşak, Kırkısarak, Tavla ve Yalak köylerinin nüfusları nahiye merkezi olan Köyyeri'nden daha fazladır.

7. Sonuç

1865 yılında kurulan Fırka-i İslahiye, Osmanlı Devleti'nin birçok yerinde konargöçer aşiretlerin iskânını gerçekleştirerek ülkedeki düzenin sağlanmasına katkı sunmuştur. Bu doğrultuda Fırka-i İslahiye, gittikleri yerlerde çevresiyle sorun yaşayan ve etrafına zarar veren Avşar aşiretini, Sivas Valisinin muhalefetine rağmen Sarız'a yerleştirmiştir. 1865 yılında Sarız'da 419 hane bulunmaktadır. 19. yüzyılda Sarız'da Sinemilli aşiretine mensup Kürt hanelerde vardır. Devlet, konargöçer olan Avşar aşiretini Sarız'a yerleştirmeyi isterken, Koçgiri kazasında yerleşik hayatta bulunan Kürt hanelerinin buraya göç etmelerine ise karşı çıkmıştır. Osmanlı Devleti tarafından izlenen bu politika, yerleşik hayattaki mevcut düzenin devam etmesini istediğinin göstergesidir. Osmanlı Devleti'nin tüm engellemelerine, Koçgiri kazasında bulunan 42 Kürt hanesi 1872 yılında Sarız'a göç etmiştir. Osmanlı Devleti yaptırdığı tahkikatla bu göçün nedenlerini tespit etmekle birlikte göçü engellemenin yollarını da aramaya çalışmıştır. Avşar ve Kürt hanelerinin Sarız'a gelmesinin ardından, 1877-78 Osmanlı- Rus savaşı sırasında Erzurum bölgesinden gelen Muhacirlerin de Sarız'a yerleşmesiyle Sarız, farklı unsurları bünyesinde barındıran bir coğrafya hâline gelmiştir. Çeşitli aşiretler tarafından farklı zamanlarda meydana gelen bu göçler sonucunda köylerin etnik yapısı da değişmiştir. Örneğin Tablo 1'de ilk etapta Altısöğüt ve İncemağra köylerinde sadece Avşarlar bulunurken günümüzde

Altısöğüt'de Kürt ve Avşarlar, İncemağra'da ise Kürt, Dımlıki (Zaza) ve Avşarlar birlikte yaşamaktadırlar.

19. yüzyılda Sivas eyaletine bağlı nahiye konumunda olan Sarız (Köyyeri), Adana ve Maraş vilayetlerine sınır olduğu için 20. yüzyılın ilk çeyreğinde önce Adana, daha sonra ise Maraş'a ilhak edilmesi için talepte bulunulmuştur. Fakat bu ilhak durumu gerçekleşmeyerek Sarız, Sivas'a bağlı kalmaya devam etmiştir.

Sarız, Cumhuriyetin ilk yıllarında da nahiye olarak konumunu sürdürmüştür. 1865'te 23 köye sahip olan Sarız, Cumhuriyet döneminde köy sayısını 42'ye çıkarmıştır. Tablo 1'de gösterildiği üzere 1866'da tahminen 2095 nüfusa sahip olan Sarız, 1935'te 14.109, 1940'ta 15.551, 1945'te ise 16.145 kişiyi bünyesinde barındırmıştır. Nüfustaki bu yükselişin sebepleri arasında doğal nüfus artışı ve bölgeye gerçekleşen göçün etkisi bulunmaktadır. Cumhuriyet dönemi Sarız nüfusu analiz edildiğinde bayan ve erkek nüfus sayısının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Birkaç köy dışında, Sarız'a bağlı olan köylerin nüfusu 100'ün çok üzerindedir. 1935'te 5, 1940 ve 1945 yıllarında ise 4 köyün nüfusu, Sarız'ın nahiye merkezinden daha kalabalıktır. 1946 yılına gelindiğinde ise görülen lüzum üzerine Sarız, Pınarbaşı'dan ayrılarak ilçe yapılmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

BCA Fon No: 30 11 1 0 Kutu No: 182, Dosya No: 12, Sıra No: 14.

BOA DH.İD Dosya No:2181 Gömlek No:51.

BOA DH.MUİ Dosya No:3-3 Gömlek No: 17.

BOA ŞD. MLK.MRF Dosya No:2142 Gömlek No:2

BOA ŞD. Dosya No:1782-B Gömlek No: 37.

BOA D.H. İUM. Dosya: E-70 Vesika No: 25

BOA A.MKT. NZD Dosya No:401 Gömlek No:83.

BOA A.MKT.MHM Dosya No:342 Vesika No:37.

BOA MVL Dosya No: 712 Gömlek No:104.

BOA MVL Dosya No.714, Gömlek No:13.

BOA Y.EE. Dosya No: 35 Gömlek No.21.

Salnameler

1287 Sivas Salnamesi.

1288 Sivas Salnamesi.

1310 Yılı Devlet Salnamesi.

1328 Yılı Devlet Salnamesi.

Eserler

- Altı, Aziz, “Sözlü Tarihte Kayseri Alevileri: Sarız Örneği”, *Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu*, C. 2, Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2014, s.577-584.
- Bayrak, Mehmet, *İç Toroslar'da Alevi-Kürt Aşiretler(Sinemilli ve Komşu Aşiretlerin Tarihi-Edebiyatı)*, Özge Yayınları, Ankara 2006.
- Cevdet Paşa, *Tezâkir 21-39*, Yayına Hazırlayan: Cavid Baysun, TTK, Ankara 1986.
- Çalık, Hurşit, *Kurtuluş Savaşında Adalet Bakanı Ahmet Rifat Çalık'a'nın Anıları*, İstanbul 1992.
- Çelik, Akif Bilge, *Fırka-i Islahiyye*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2008.
- Halaçoğlu, Yusuf, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, TTK, Ankara 2014.
- Halaçoğlu, Yusuf, “Fırka-i Islahiye ve Yapmış Olduğu İskân”, *Tarih Dergisi*, S.27, İstanbul 1973, s.1-20.
- Kodal, Tahir, “Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Nüfus Sayımında Çorum Vilâyeti'nin Nüfus Özellikleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 1, Elazığ 2009, s. 233-258.
- Sami, Şemseddin, *Kamusu'l-Alam*, C. 4, Mihran Matbaası, İstanbul 1311.
- Sezen, Tahir, *Osmanlı Yer Adları*, T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2006.
- Sümer, Faruk, *Oğuzlar(Türkmenler) Tarihler- Boy Teşkilatı- Destanları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1992.
- Tan, Abbas, *Türkiye Genelinde Alevi Köyleri*, Ürün Yayınları, Ankara 2014, s.112.
- Türkiye Cumhuriyeti Baş Vekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül II.*
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü 20 İlk Teşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı*, C.35, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul 1937.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü 20 İlk Teşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı*, C.2, Ankara Yeni Cezaevi Basımevi, Ankara 1944.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı*, C.1, Ankara-Sakarya 1948.
- Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2011.
- Yınanç, Refet ve Elibüyük Mesut, *Kayseri İli Tahrir Defterleri*, C.1, KBB Kültür Yayınları, Kayseri 2009.
- Yavuz, Nuri, “Fırka-i Islahiye Ordusunun Özellikleri ve Faaliyetleri”, *Akademik Bakış*, C.5, S.10, Ankara 2012, s.113-127.